

TURINYS

	LIETUVIŠKO LEIDIMO PRATARMĖ	9
ĮVADAS	KAIP RAŠYTI APIE MARIJĄ GIMBUTIENĘ	17
I DALIS	MARIJA GIMBUTIENĖ. BIOGRAFIJA	
1 skyrius	Iš tarpukario Vilniaus į pokario Vokietiją	35
2 skyrius	Gyvenimas ir karjera JAV	69
II DALIS	FEMINISTINĖ MARIJOS GIMBUTIENĖS RECEPCIJA	
3 skyrius	„Moterų priešistorė“ ir diskusijos apie moksliskumą	105
4 skyrius	Ieškant Didžiosios Deivės. Feministinis dvasingumas	151
5 skyrius	Marija Gimbutienė ir lietuviškasis feminizmas	189
IŠVADOS	ANTIMODERNISTINĖ FEMINISTINĖ VIZIJA	221
	PADĖKA	229
	PASTABOS	231
	ARCHYVŲ SĄRAŠAS	277
	CITUOJAMŲ MARIJOS GIMBUTIENĖS TEKSTŲ IR ŠALTINIŲ BIBLIOGRAFIJA	279
	LITERATŪRA IR ŠALTINIAI	285
	ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ	302

LIETUVIŠKO LEIDIMO PRATARMĖ

Apie Mariją Gimbutienę rašyti visai neplanavau. Gilinausi į lyčių studijas Budapešte, Vidurio Europos universitete, ir mane domino tokios temos kaip moterų judėjimo istorija, feminizmo idėjos, jų sklaida postsovietinėje Lietuvoje. Apie tai ir galvojau rašyti daktaro disertaciją. Visgi Vilniuje pradėjusi archyvinį tyrimą (tai buvo dar 2015-ųjų žiemą), labai greitai supratau, kad apie lietuviškąjį feminizmą negalėsiu kalbėti neaptardama Gimbutienės įtakos. Iki tol apie šią mokslininkę buvau mažai girdėjusi, žinojau ją tik kaip folkloro, senovės baltų kultūros tyrinėtoją, archeologę.

Greitai man tapo akivaizdu, kad Gimbutienė buvo tikrai svarbus autoritetas moterų teisių aktyvistėms 1990-ųjų Lietuvoje. Sunku buvo rasti to laikotarpio knygą ar straipsnį, kuriame nepaminima jos hipotezė apie priešistorės Europos matristinę civilizaciją – Senąją Europą. Šios moterų lyderyste grįstos ir Deivę garbinusios civilizacijos aidus esą vis dar galime išgirsti įsiklausę į lietuvių liaudies dainas ir įsigilinę į folklorą. Tai mane nustebino – nieko apie šią Gimbutienės pusę nežinojau. Negi Lietuvoje turime autentišką mąstytoją, svarsčiusią apie lytis ir lytiškumą tautiniame kontekste ir iš feministinės perspektyvos žvelgusią į lietuviškumo ištakas?

Nors Gimbutienė kalbėjo apie moterų lyderystę, moterų priešistorę, Lietuvoje jos niekas nevadino feministe, dargi atvirksčiai. Susidariau įspūdį, kad Lietuvoje daugelis interpretavo jos darbus siekdami parodyti, kad čia turime moteris gerbiančios, netgi jas išaukštinančios pagoniškosios kultūros tradiciją, tad šiuolaikinis vakarietiškas *agresyvus* feminizmas nėra mums būtinas. Gimbutienė ir jos sukurtas idealios matristinės praeities vaizdinys

tarsi leido kritikuoti patriarchatą nepasitelkiant feminizmo, o ir ta kritika buvo švelni, paslėpta. Man tuomet pasirodė, kad pagarbiai kalbantieji apie Gimbutienės palikimą visokeriopai vengė suvokti jos darbus feministiniame kontekste, tarsi stengdamiesi išgelbėti ją nuo feministės etiketės.

Panašius internete, ypač „Youtube“ platformoje, manęs laukė staigmena. Gimbutienę, panašu, ne tik buvo galima suprasti feminizmo kontekste – jos mintys buvo padariusios didelę įtaką šiam judėjimui, jo raidai Amerikoje ir net pasaulyje. Akademikės, aktyvistės, menininkės iš Kalifornijos kalbėjo, kad Gimbutienė joms buvo svarbi mąstant apie moteriškumą ir plėtojant feministines idėjas, o Senosios Europos hipotezė pažadino jų vaizduotę ir leido į Vakarų civilizacijos priešistorę pažvelgti kitaip – kritiškai įvertinant vyrų dominavimą ir kvestionuojant patriarchyto neišvengiamumą. Moterys pasakojo, kad Gimbutienės darbai įkvėpė jas atrasti Didžiąją Deivę, užuot inertiškai garbinus tradicinių monoteistinių religijų vyriškąjį Dievą.

Paskaičiusi Gimbutienės darbus, ypač apie Pietryčių Europoje rastas priešistorines moterų figūreles, vadinamąsias Veneras, supratau, kad turiu reikalą su mokslininke ir mąstytoja, kuriai lyčių nelygybės ir vyrų dominavimo, taigi patriarchyto, klausimai buvo vieni esminių. Jos idėjos šia tema buvo išties revoliucingos. Netgi sakytumėi – radikaliai feministinės. Taip bent atrodė man.

Buvau suintriguota – Lietuvoje Gimbutienę žmonės tarsi gynė nuo feministės etiketės, o štai kitame pasaulio gale ją laikė, kaip Kazys Saja kartą pajuokavo, „feministių karaliene“. Tai buvo ji feministė ar visgi ne? Čia ir prasidėjo mano kelias, trukęs apie penkerius metus, per kuriuos stengiausi suprasti šią kompleksišką istorinę figūrą.

Tyrinėjimai iš pradžių mane nuvedė prie vakarietiškojo feminizmo istorijos, paskui – prie akademinės archeologijos vidinių ginčų, prie naujųjų pagonių judėjimo idėjų ir galiausiai prie XX amžiaus Lietuvos istorijos, su kuria buvo persipynęs Gimbutienės gyvenimas. Rašant man teko nuolat balansuoti tarp Amerikos ir Lietuvos visuomenių, istorijos, kultūrinių vinygrybių, „savaime suprantamų“ dalykų, kurie kitame pasaulio gale visai nėra

savaime suprantami. Stengiausi viską susieti į bendrą pasakojimą, panašiai kaip visą gyvenimą naviguodama tarp skirtingų kontekstų mėgino daryti ir Gimbutienė. Tad ši knyga yra paremta idėjų istorija, būtent Gimbutienės idėjų, jų ištakų ir recepcijos, taip pat ir tautiškumo ribas peržengiančia kultūros istorija, įrėminančia šias idėjas ir jų keliones.

Norintiesiems geriau susipažinti su Gimbutiene labiausiai patiks pirma knygos dalis (pirmas ir antras skyriai) – jos biografija. Nors Lietuvoje jau išleista nemažai atsiminimų apie Gimbutienę bei jos pačios dienoraščių ir laišku, visgi visa jos biografija (parašyta iš kritinės istorinės-feministinės perspektyvos) yra publikuojama pirmą kartą. Ši biografija atskleidžia akademinio keliu žengiančios, tarp konservatyvių ir neretai seksistinių tiek Amerikos, tiek Lietuvos intelektualinių kontekstų naviguojančios, ambicingos ir talentingos išsivės patirtis XX amžiaus politinių perversmų verpetuose. Stengiausi ne tik pateikti svarbiausius jos gyvenimo faktus, bet ir suprasti juos tame istorinių aplinkybių fone, kuriame ji tuo metu gyveno. Visi šie kontekstai reikalavo atsargaus prisilietimo – pradedant tarpukario Lietuva, per karo draskomą Europą judant į Vokietiją ir galiausiai keliantis į JAV, kur Gimbutienė sėkmingai siekė tarptautinės akademinės karjeros, neretai peržengdama Geležinės uždangos diktuojamas ribas. Rašydama supratau, kad Gimbutienė buvo ne tik vyresnė nei dauguma žymių išsivijos vyrų, bet ir jų tarpe užėmė garbingą vaidmenį, neretai buvo mentorė ir globėja – į „Santaros-Šviesos“ seminarą ją vežė Valdas Adamkus, ji rašė rekomendacinius laiškus Vytautui Kavoliui, jos namuose Los Andžele prisiglaudė iš Sovietų Sąjungos išsiųstas Tomas Venclova. Nenuostabu, nes jos akademiniai pasiekimai ir tarptautinis pripažinimas buvo tikrai įspūdingi, o dabar, deja, kiek primiršti.

Turiu iš karto nuvilti archeologes ir archeologus, norinčius kartą ir visiems laikams išsiaiškinti, ar Gimbutienė visgi buvo teisi, o gal klydo dėl priešistorinės civilizacijos, kurią pavadino Senąja Europa, egzistavimo. Šioji civilizacija, anot Gimbutienės, gyvavusi neolito ir eneolito laikais Pietryčių Europoje, buvo valdoma moterų, gyveno taikiai, be ryškios vidinės

hierarchijos, harmonijoje su gamta, o meno bei apskritai visuomenės išsivystymo lygis joje buvo aukštas. Nesu archeologė ir šioje knygoje nesiėmiau spręsti, kiek ši hipotezė patikima, – juolab kad daugybė žmonių iki manęs jau bandė atsakyti į šį klausimą, dažnai vieni kitiems prieštaraudami. Panašu, kad nesant tai patvirtinančių rašytinių šaltinių Senoji Europa lieka minties eksperimentu – nei galutinai paneigiamu, nei įrodomu, kaip aptariu ir savo knygoje.

Nors čia ir nepateikiu galutinių atsakymų archeologėms ir archeologams, visgi klausimas apie Gimbutienės mokslo „moksliškumą“ knygoje, ypač antroje jos dalyje, labai svarbus. Jis buvo svarbus pačiai Gimbutienei, kuri niekuomet nepripažino buvusi paveikta kokių nors ideologijų ar kūrusi utopijas. Gimbutienė per savo gyvenimą dirbo prestižiniuose Harvardo ir Kalifornijos universitetuose, nusipelnė profesorės titulo dar tuomet, kai moterims toks pasiekimas buvo tikra retenybė, ir, parašiusi šimtus straipsnių bei keletą solidžių monografijų, vadovavusi svarbiems kasinėjimams Europos pietryčiuose, buvo pripažinta savo srities autoritetu. Gimbutienė visų pirma siekė būti svarbia mokslininke ir tai pergalingai pasiekė dar 7-ajame praėjusio amžiaus dešimtmetyje. Jos vėlyvųjų darbų smarki kritika ir prisikyrimas „feministinių fantazijų“ sričiai, ypač į jos gyvenimo pabaigą, turėjo būti jai nepaprastai skaudus. Kaip pamatysite šioje knygoje, esu įsitikinusi, kad Gimbutienės buvimas moterimi mokslininke ir jos teorijų feministinė potekstė gerokai prisidėjo prie jos idėjų sutaršymo.

„Moksliškumo“ klausimas buvo svarbus ir jos sekėjoms iš Deivės dvasingumo būrelių, nes Gimbutienės archeologijos knygoje jos ieškojo ne abstrakčių hipotezių, o tikros, apčiuopiamos *tiesos* apie priešistorės visuomenės ir jų pasaulėžiūrą kaip alternatyvos šiuolaikiniam vyrų dominuojamam pasauliui. Ne mažiau svarbus šis klausimas buvo ir jos kritikams, kurie sulaužė ne vieną ietį besistengdami įrodyti, kokia absurdiška mintis, kad patriarchatas visgi nebuvo universalus elementas žmonijos istorijoje. Gimbutienės darbų mokslinio pagrįstumo (ar jo trūkumo) klausimas buvo svarbus ir toms feministėms, kurios priešistorinę matristinę idilę matė kaip politiškai neproduktyvią priemonę siekiant šiuolaikinio moterų judėjimo

tikslų, – tarp jų yra ir lietuvė akademikė, politikė Marija Aušrinė Pavilionienė. Galiausiai, Gimbutienės darbų „moksliškumas“ išlieka svarbus Lietuvoje mąstant apie žymiosios archeologės atminimą ir palikimą – ar galime didžiulis Gimbutienės darbas, ar visgi apie ją kalbant reikėtų pasitelkti kiek sarkastišką gaidelę, kaip – panašu – dabar daroma mokytuose ratuose, kalbai pasisukus ta linkme?

Taigi knygoje nemažai svarstoma apie mokslinį objektyvumą ir ideologijų bei socialinių judėjimų (ypač feminizmo) įtaką įvairioms teorijoms – tiek mąstant apie priešistorinę praeitį, tiek apie dabarties visuomenę. Skaitytojai turbūt pastebės, kad šie klausimai šiandienos Lietuvoje darosi tik svarbesni, ypač kalbant apie lytis, lytiškumą ir seksualumą. Norintiesiems iš karto į juos pasinerti, patarčiau šokti tiesiai į antrą knygos dalį ir pradėti skaityti nuo trečio skyriaus.

Knygoje pasirinkau galvoti ir rašyti apie Gimbutienę kaip apie feministę. Nors ji pati šios etiketės atsisakė, dėl priežasčių, kurias knygoje aptariu, visgi akivaizdu, kad jos idėjos buvo iš esmės feministinės, puikiai derančios prie to laikmečio Vakaruose, ypač Amerikoje, paplitusių moterų išsilaisvinimo judėjimo idėjų. Gimbutienę, manau, galime laikyti tikra lyčių klausimo moderniaje archeologijos moksle pradininke, apvertusia daugelį ligi tol savaime suprantamomis laikytų paradigmu – kaip kad esą neišvengiamas vyrų dominavimas išsivysčiusiose žmonių kultūrose. Ar Gimbutienė buvo ištis įkvėpta laiko dvasios, ar idėjų sėmėsi vien iš savo archeologinių kasinėjimų atradimų, o gal mąstė intuityviai feministiškai? Galiausiai, kaip atsitiko, kad Gimbutienė susisiejo su labai specifine feminizmo kryptimi, būtent su dvasinguoju feminizmu, išsivysčiusiu iš (taip, tas bausis žodžių junginys) radikaliojo feminizmo? Kad tai geriau suprasčiau, turėjau įsigilinti į antrosios bangos feminizmo istoriją JAV, suprasti, kas gi ištis buvo tas radikalusis feminizmas ir kodėl šioms feministėms taip nepatiko Dievas Tėvas. Šie klausimai dominuoja ketvirtame knygos skyriuje.

Kaip apie feministę apie Gimbutienę galvojau ir Lietuvos, ką tik išsilaisvinusios iš Sovietų Sąjungos, kontekste. Paskutinis, penktas knygos

skyrius, skirtas būtent lietuviškojo feminizmo užuomazgoms 1990-aisiais, bandant suprasti, kuo tokia patraukli buvo Gimbutienės pasiūlyta Senosios Europos hipotezė į Europą desperatiškai bandančiai sugrįžti (patekti?) Lietuvai. Kaip lietuviškasis nacionalizmas pynėsi su mintimis apie lytį, vyrus ir moteris, autentišką savastį? Kodėl matristinė baltiškiosios praeities vizija buvo patraukli tiek jaunoms, revoliucingoms išsivėms feministėms, tokioms kaip Karla Gruodis, tiek ir tokiai skandalingai istorinei figūrai kaip pirmoji atkurtos Lietuvos ministrė pirmininkė Kazimiera Prunskienė, niekada savęs nevadinusiai feministe? Archyvinio tyrimo prasme šis skyrius turbūt originaliausias visoje knygoje, nes jame analizavau labai mažai suprastą (gal todėl, kad tokį artimą) istorinį laikotarpį, pasižymėjusį tikru idėjų ir naujovių sprogiu, tarp jų ir vakarietiškuoju feminizmo idėjų importu.

Šią knygą rašiau angliškai, iš pradžių kaip daktaro disertaciją, kurią 2020 m. apgyniau Vidurio Europos universitete Budapešte. Knygoje nemažai teorinių sąvokų, gilinimosi į įvairius akademinis ginčus ir kontroversijas, ypač feminizmo minties istorijoje. Disertacija vėliau tapo knyga, kurią išleido gerai žinoma tarptautinė akademinė leidykla „Routledge“. Knyga yra iš esmės orientuota į anglakalbį skaitytoją, ne itin išmanantį Lietuvos istorijos vingius ir kultūrinės nuorodas. Tiek teksto akademiškumą, tiek orientaciją į Vakarų skaitytoją bandėme sušvelninti lietuviškame vertime (dėkoju leidyklai „Kitos knygos“ ir lietuviško leidimo komandai) – daug kas buvo supaprastinta, kai kurie pertekliniai išvedžiojimai išmesti, kai kur kaip tik įdėjome paaiškinimus. Knyga nesiekia tapti paskutiniu žodžiu apie Gimbutienę, greičiau atvirksčiai – žodžiu, kuris galbūt atvers galimybes kitokiai diskusijai.

Rasa Navickaitė
Vilnius, 2024 m. sausis

ĮVADAS

KAIP RAŠYTI

APIE MARIJĄ GIMBUTIENĘ

1991-iejį, Santa Monikos bažnyčia Los Andžele, JAV. Į knygos „The Civilization of the Goddess: The World of Old Europe“ („Deivės civilizacija: Senosios Europos pasaulis“) pristatymą suplūsta minia – žmonės, kuriuos domina feministinis dvasingumas, ekofeminizmas ir šiuolaikinė Deivės religija. Ši knyga – tai archeologijos veikalas su filosofiniu ir ideologiniu užmoju, joje aptariama priešistorinė Senosios Europos civilizacija, kritikuojamos „civilizacijos“ ir „progreso“ sampratos, nes jos „naikina gyvybės sąlygas Žemėje“¹. Knygos autorė – lietuvių kilmės amerikiečių archeologė, Kalifornijos universiteto Los Andžele (UCLA) Europos archeologijos ir indoeuropiečių istorijos profesorė emeritė Marija Gimbutienė (1921–1994). Publika ploja, išgirdusi Gimbutienės žodžius:

Mokslas teigia, kad kultūra atsirado vyrui išmokus valdyti moteris ir gamtą. Toks apibrėžimas neapima tų praeities kultūrų, kuriose nebuvo androkratiškos visuomenės, tačiau kurių gyvenimo būdas rodosi buvęs kur kas aukštesnės kokybės nei androkratinėse visuomenėse. Tokia buvo Senoji Europa bei iš jos kilusios kultūros. <...> Senąją Europą laikyčiau matrilinijine <...>: ją valdė karalienė šventikė, jai padėjo moterų taryba ir jos brolis arba dėdė. <...> Deivė, kaip ir visos jos apraiškos, simbolizavo visos gyvybės gamtoje ir Visatoje vienybę. Jos galia įsikūnijo vandenyje ir akmenyse, mėnulyje, saulėje ir ugnyje, gyvūnuose ir paukščiuose, gyvatėse ir žuvyse, kalvose, medžiuose ir

gėlėse, bitėse, plaštakėse, – ir visa, kas tik yra Žemėje, buvo suvokiama kaip šventa ir slaptinga vienovė.²

Gimbutienė skelbė, kad penkis tūkstantmečius trukusi patriarchato era artėja prie pabaigos, o drauge baigiasi ir XX amžius – pats kruviniausias amžius žmonijos istorijoje, „karų, kankinimų ir skerdynių“ amžius. Jei žmonija nenori susinaikinti, jai lieka vienintelis kelias – susigrąžinti priešistorinių kultūrų religiją ir pasaulėžiūrą, šioms kultūroms būdingą socialinę sanklodą, kai į pirmą planą iškeliamos moterys, ir Deivės religiją.

Gimbutienės darbai nuo pat XX amžiaus 8-ojo dešimtmečio vidurio domino feministes, gamtosaugininkes, neopagones ir kitų socialinių judėjimų JAV atstoves ir atstovus. Būtent tuo metu buvo išleista jos knyga „The Gods and Goddesses of Old Europe: 7000 to 3500 BC. Myths, Legends and Cult Images“ („Senosios Europos dievai ir deivės 7000–3500 m. pr. Kr.: mitai, legendos, religiniai vaizdiniai“), o joje pristatyta priešistorinės matristinės civilizacijos samprata³. Šia knyga Gimbutienė siekė parodyti, kad maždaug tarp 7000 ir 3500 m. pr. m. e., taigi prieš tai, kai į Europą atsikraustė indoeuropiečių prokalbe kalbančios gentys, čia jau klestėjo autochtonų europiečių civilizacija. Šią civilizaciją Gimbutienė ir pavadino Senąja Europa. Jai buvo būdingas taikingumas ir pagarba aplinkai, moterų lyderystė, lyčių lygybė, socialinės hierarchijos nebuvimas ir, svarbiausia, religija, kurios pagrindinė figūra buvo Deivė Kūrėja. Gimbutienė tvirtino, kad šią idilišką civilizaciją sunaikino vėliau atsikrausčiusios karingos, agresyvios gentys iš rytų – ji pavadino jas kurganų, arba pilkapių, kultūros nešėjomis⁴. Ankstyvieji kolonizatoriai, kalbantys indoeuropiečių prokalbe, susiliejo su Senosios Europos kultūra ir galiausiai ją beveik visiškai asimiliavo. Vyriškosios lyties dangaus dievai ir griežta socialinė sankloda, būdinga kurganų kultūrai, tapo Vakarų civilizacijos ir pasaulėžiūros pagrindu.

Šį pasakojimą apie priešistorę Gimbutienė nuo 1974-ųjų iki pat savo mirties plėtojo dešimtyse straipsnių ir knygų. Jos idėjos paskatino Amerikos radikaliąsias feministes iš naujo atsigręžti į priešistorę ir tapo svarbiu įkvėpimo šaltiniu neopagonybės judėjimui. 9-uju ir 10-uju dešimtmečiais apie ją sužinojo Kalifornijoje gyvuojantis Deivės garbintojų judėjimas (ji pati nuo 1963-ųjų gyveno Kalifornijoje, profesoriavo Kalifornijos universitete Los Andžele)⁵. Gimbutienės idėjos paveikė ne tik feministes ir feministus: jos tapo archeologinių interpretacijų šaltiniu populiariosiose Riane Eisler knygoje⁶, įkvėpė JAV viceprezidentą, žinomą aplinkosaugininką Alą Gore'ą⁷ ir daugelį kitų žmonių. Komentarai apie Gimbutienės asmenybę ir prieštarigus jos veikalus pakliuvo į populiariąją spaudą („The New York Times“, „Los Angeles Times Magazine“, „The New Republic“ ir kitus leidinius). Tiesa, žiniasklaidoje apie ją neretai būdavo rašoma su skepsiu, neretai iš antifeministinės pozicijos⁸. Gimbutienės mintys iki pat šių dienų sulaukia gerbėjų, „YouTube“ platformoje galima susirasti jos interviu, viešų kalbų ir paskaitų, pažiūrėti pilnametražį dokumentinį filmą apie jos gyvenimą „Signs Out of Time“ („Ženklaai už laiko ribų. Archeologės Marijos Gimbutienės istorija“⁹). Vis dėlto šiandien jos tekstai yra likę tiek populiarojo (taip pat feministinio) istorinio naratyvo, tiek ir archeologijos istoriografijos paraštėse. Akademinėse publikacijose jos darbai cituojami retai, bet kartais pasitaiko išimčių: pavyzdžiui, 2016 m. svarbi feminizmo teoretikė ir mokslo filosofė Donna J. Haraway knygoje pabrėžė, kad Gimbutienės mintys vis dar svarbios šiuolaikiniams socialiniams judėjimams, kalbantiems apie ekologinę krizę¹⁰.

1993-ieji. Praėjo dveji metai nuo kalbos Santa Monikoje. Kauno Vytauto Didžiojo universitete, Gimbutienės *alma mater*, jai suteikiamas garbės daktarės vardas, ir per ceremoniją ji beveik žodis žodinė pakartoja minėtąją kalbą. Lietuva ką tik išsikovojo

nepriklausomybę nuo Sovietų Sąjungos ir dabar stengiasi lygiuotiis į Vakarų, siekti jų žadamo klestėjimo ir progreso. Gimbutienė, dar vaikystėje buvusi priversta emigruoti iš gimtosios šalies, be galo džiaugėsi matydama Lietuvą išsilaisvinusią iš okupacijos ir primestos ideologijos. Tačiau ji, kitaip nei dauguma to laikmečio Vidurio ir Rytų Europos politikų ir intelektualų, sakydama kalbą nedžiūgavo dėl to, kad jos šalis vėl prisijungė prie Vakarų civilizacijos, juolab neapgailestavo, kad Rytų Europa esą taip smarkiai atsilieka įsivaizduojamame kelyje į modernybę. Priešingai, Gimbutienė griežtai kritikavo pačią progreso sampratą, Vakarų civilizacijai būdingą hierarchiją ir išnaudojimą, polinkį į militarizmą, atitolimą nuo gamtos ir moterų diskriminaciją.

Gimbutienė teigė, kad patriarchalinė ir hierarchinė socialinė sankloda, prieš daugelį amžių į Europą atnešta indoeuropiečių, ilgai niui veda civilizaciją link susinaikinimo. Anot archeologės, tai tapo ypač akivaizdu nuo Švietimo epochos įsigalėjus modernybei. Paskutinėse knygose Gimbutienė rašė, kad tiek vakarietiškas kapitalizmas, tiek sovietinis komunizmas yra skirtingi modernybės projekto pavidalai (Vakarai jai, žinoma, buvo ideologiškai artimesni). Tiek jos gimtajai Lietuvai, tiek visam pasauliui labai praverstų atsigręžti į matristinę Senosios Europos civilizaciją, garbinusią Deivę, į šios civilizacijos vertybines nuostatas. Ji gyvavo dar prieš patriarchatą, gerokai anksčiau, nei įsigalėjo destruktvyvioji modernybė. Gimbutienė buvo įsitikinusi, kad studijuojant senąją Lietuvos bei kitų Europos pakraščių kultūrų tautosaką galima perprasti Senosios Europos religiją. Šios menkai žinomos kultūros leistų pamatyti pasaulį, kuriame nedominuoja vyriškumas, o Žmogus (Vyras) nėra aukščiau už Gamtą. Vėlyvuojū sovietmečiu ir netrukus po nepriklausomybės atgavimo lankydamosi Lietuvoje, šias mintis, išsakytas knygose¹¹, Gimbutienė kartojo viešose kalbose¹², televizijoje¹³, pokalbiuose spaudoje¹⁴. Tuo metu ji buvo žinoma visoje Lietuvoje.